

УДК 929.651Левецький"1813/1818"

Тетяна ДЕНИСОВА
(Львів)

ГЕРБ ТА ПЕЧАТКА ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО ЄПИСКОПА МИХАЙЛА ЛЕВИЦЬКОГО (1813–1818)

14 січня 2013 р. виповнилось 155 років від дня смерті в Унівському Свято-Успенському монастирі видатної постаті церковної і культурно-політичної історії України – митрополита Михайла Левицького. У церковних та суспільних колах Австрійської монархії він користувався великим авторитетом. Не випадково бурхливого 1848 р. Рим іменував його примасом коронного краю Галичини, тобто першим серед церковних ієрархів двох обрядів: греко- і римо-католицького¹.

На 2013 р. припадає ще одна ювілейна дата, яка стосується цього непересічного владика та безпосередньо пов'язана із темою нашої публікації. 20 вересня виповниться 200 років хіротонії випускника віденської греко-католицької духовної семінарії "Barbareum", каноніка, пароха при львівському соборі Св. Юра Михайла Левицького. Основним святителем цього чину виступив митрополит галицький, архієпископ львівський Антін Ангелович. Відтоді Михайло Левицький стає перемишльським єпископом, згодом – адміністратором (1816–1818). Через кілька років, 17 серпня 1815 р. австрійський цісар Франц Йосиф I номінує, а папським бреве від 8 березня 1816 р. Апостольська столиця затверджує владика Михайла митрополитом галицьким, архієпископом львівським. Митрополичий престіл він займає 31 травня 1818 р.²

Владика Михайло перейняв керівництво Перемишльською єпархією від свого попередника Антона Ангеловича у досить непростий час. Для Австрії через постійні війни із Францією це був тяжкий період, коли, зокрема, було зруйновано сільське господарство³. Воєнні дії, які вів Наполеон, мали негативний вплив на Галичину⁴. Віденський уряд забирав коштовні літургійні предмети із церков та монастирів розраховуючись облігаціями, які швидко перетворювались на простий папір⁵.

Ще у 1784–1786 рр. австрійським урядом було проведено територіальний перерозподіл парохій Мукачівської, Холмської, Перемишльської, Львівської єпархій⁶. Після смерті львівського митрополита Миколи Скородинського 23 травня 1805 р., обставини, в яких опинився владика Антін Ангелович, були важкими. На нього ліг тягар адміністрування відразу трьома єпархіями – Перемишльською, Холмською, Львівською⁷.

Існуюча ситуація вимагала від новопоставленого перемишльського єпископа Михайла Левицького рішучих дій, направлених на зміцнення внутрішньої консолідації ввіреної йому єпархії. Під юрисдикцією цієї церковної провінції знаходились 704 парохії у 114 містах і 2505 селах семи адміністративних округів: Перемишльського, Сяноцького, Самбірського, Жовківського, Ряшівського, Санчівського, Яслівського – всього понад 855 тисяч осіб греко-католицького віровизнання⁸.

Заходи ієрарха стосувалися зміцнення організаційної структури єпархії, відновлення капітулу, проведення синоду, підвищення духовності як мирян, так і кліру, змін у шкільництві і заснування нових парафіяльних шкіл, видання низки підручників, боротьби за права української мови. Прикладом для наслідування молодому архієрею міг слугувати досвід управління перемишльською єпархією його недавнього попередника – Атанасія Андрія Шептицького (1723–1779)⁹.

Три основні напрями пастирської праці М. Левицького виділяє Г. Лужницький: матеріальне забезпечення Української Католицької Церкви, організація шкільництва, духовна опіка над усіма ділянками життя¹⁰.

Зауважимо, що греко-католицькі священники займають визначальні позиції у суспільно-політичних та культурно-освітніх процесах, які розгортаються на західноукраїнських землях у першій чверті XIX ст. Ситуація обумовлювалась не якимись особливими чеснотами греко-католицького духовенства, порівняно з римо-католицьким чи православним, а в його особливому статусі щодо народу та зацікавленості у його розвитку. Не завжди і не для всіх ця зацікавленість була добре зрозумілою, проте саме вона визначила провідну роль представників духовенства в національно-культурних процесах¹¹.

Перемишль у першій чверті XIX ст. стає центром першої хвилі відродження. Тут під опікою перемишльського єпископа Михайла Левицького збирається гурт патріотично налаштованих греко-католицьких священників, у той чи інший спосіб пов'язаних з віденським інтелектуальним середовищем¹². Душею культурно-освітнього осередку став дроздовичський парох і нижанковицький

декан (1815), канонік й член перемишльської капітули (1816) Іван Могильницький¹³. На думку М. Андрусяка він був “духовним керманічем галицьких українців у 1815–1831 рр.”¹⁴

Ще у 1814 р., здійснюючи канонічну візитацію Нижанківського деканату, владика Михайло Левицький позитивно оцінив священниче служіння отця І. Могильницького. Якщо діти у сусідніх деканатах не знали грамоти, то у Нижанківському – читати і писати вміли майже всі. Відзначимо, що І. Могильницький першим у перемишльській єпархії виголошував проповіді українською мовою¹⁵.

Шлях до національної свідомості пролягав через книги. Дбаючи про українське шкільництво єпископ Левицький сприяв виданню таких важливих підручників для народних шкіл, як “Наука християнська”, “Буквар”, “Катехизис малий”, “Правила школьні”, що неодноразово перевидавались¹⁶.

Владика М. Левицький декілька раз звертався до австрійського уряду з проханням про запровадження у сільських школах української мови як навчальної¹⁷. У 1818 р. йому вдалося домогтися від уряду дозволу навчати дітей українською церковною мовою в тих парафіях, де кількісно переважало українське населення¹⁸.

Парафіяльні школи занепадали через недостатність педагогів, здатних навчати українською мовою. 24 липня 1816 р. єпископ звернувся з відозвою до галицьких священників із закликом заснувати у Перемишлі інститут, щоби “сини хліборобів, дяків і священників, що не мали засобів для дальшого образования, могли виховуватися на дяків, здібних бути заразом учителями в сільських школах”¹⁹.

25 квітня 1817 р. курендою було засвідчено заснування Дяко-вчительського інституту – першого в Галичині українського музично-педагогічного закладу. Після виходу цісарського декрету від 24 серпня 1818 р. навчальний заклад отримав назву “Заведеніє певецко-учительское” (Institutum cantorum et magistrorum scholae)²⁰.

За ініціативи єпископа Левицького Іван Могильницький уклав Статут інституту, де зазначалося, що вихованці будуть готуватися до належного виконання обов’язків в церковному хорі та у школі²¹. Першим ректором інституції, яка проіснувала до 1939 р., став Іван Могильницький.

У розпалі боротьби за право українських селян та міщан навчати дітей рідною мовою І. Могильницький, спростовуючи існуючі в той час помилкові уявлення про українську мову як діалект польської чи російської, у науковій праці “Відомість о руськім язичі” аргументовано довів, що український народ є одним із реально існуючих східнослов’янських народів із власною мовою, поширеною на землях Малої і Червоної Русі, тобто Наддніпрянської України та Східної Галичини²².

Зусиллями перемишльського єпископа Левицького 1816 р. постає “Товариство греко-католицьких священників Галичини” (Societatis Presbyterorum Ritus Graeco-catholici Galicisium), яке І. Франко назвав “першим руським просвітним товариством”²³. Його метою було поширення віри і моральності шляхом видання “книг, передовсім таких, щоби читач удосконалював власну мову”²⁴. Статут товариства був підписаний єпископом Михайлом Левицьким 20 січня 1816 р.²⁵, а 1 липня – затверджений австрійським цісарем. Тоді ж його опублікували у Відні латинською мовою²⁶.

Однак перемишльське просвітне товариство проіснувало недовго, вже у середині 1817 р. воно припинило своє існування. Через інтриги верхівки львівської римо-католицької ієрархії, звичайне нерозуміння суті справи, товариство не знайшло підтримки у Ватикані²⁷. Ось як єпископ Михайло Левицький описував ситуацію: “Ця кульгава денунціяція вийшла від черців василіян і від поляків. Василіянський провінціал, ігумен святоюрського монастиря Доротей Михальський, член польського «уряду народного» в Галичині в 1809 р., бажав бути митрополитом, а Модест Гриневецький хотів бути перемишльським єпископом. Полякам же не подобалося Товариство греко-католицьких священників, що має за мету укладати українські популярні книжки. Так ось ті черці василіяне за підмогою поляків і підюдили кардинала Северолі написати це письмо”²⁸.

Попри певні невдачі, за короткий період єпископства Михайло Левицький відновив перемишльську капітулу (1815)²⁹, підготував єпархіальний синод (травень 1818 р.)³⁰, брав участь у Віденському конгресі 1815 р.³¹ Правдоподібно з 1810-х рр. настає суттєвий злам у розвитку української ідеї в Галичині і формується та “священнича еліта”, яка протягом ХІХ ст. підніме українську суспільність, політику, науку, освіту і культуру³². Праця єпископа М. Левицького та каноніка І. Могильницького заклала підґрунтя для появи “Руської Трійці” (1833–1837 рр.). Немало вагомих справ, які розпочав архієрей, довелося продовжувати його наступнику. Ним став Іван Снігурський, чин інтронізації якого на перемишльського єпископа відбувся 30 серпня 1818 р.³³

Пастирсько-адміністративна діяльність перемишльського владика Михайла Левицького представлена різномірними джерелами, натомість про його походження й родовід відомо мало. Знаємо, що майбутній кардинал народився в с. Ланчин на Покутті³⁴. Його батька, який був парохом, звали Стефан³⁵. Ім’я архієрея Михайла Левицького знаходимо у “Реєстрі шляхти Галичини та Буковини”, які підтвердили своє шляхетство в Австрійській імперії у 1780-х – 1850-х рр.³⁶

Генеалогічна реконструкція численних відгалужень роду Левицьких досить складна, подібно до вже досліджених родів Бачинських герба Сас чи священничих гілок роду Копистинських³⁷.

За наявними даними легітимацію представники роду Левицьких отримують у 1782, 1783, 1813, 1832, 1833, 1834, 1840, 1841, 1852, 1860, 1862, 1866, 1868, 1845–1882, 1838–1895 рр. Підтвердження шляхетства надають львівський, чховський земські суди, Галицький становий комітет і крайовий комітет. Крім того зауважимо, що деякі гілки Левицьких виводять своє знатне походження в подільській, волинській та київській губерніях у 1838–1895 рр.³⁸

Багато легітимованих осіб з числа Левицьких обіймало урядові посади службовців на різних ділянках і мали нагороди від австрійського уряду, були дідами певних посілостей чи служили у війську. Проте рід Левицьких передусім маємо визначити як священничий, адже кожне його покоління щедро представлено греко-католицькими ієреями.

До цього роду належали священники й римо-католицького обряду, зокрема Рудольф Левицький, канонік-прелат львівської митрополічної капітули, професор Львівського університету³⁹. Його дідом був Симон, який підтвердив шляхетство у львівському земському суді 1783 р.⁴⁰

Одним із численних представників роду є Володимир Йосипович Левицький (1872–1956), математик і фізик, педагог, професор Львівського університету і педінституту, заступник голови Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1926–1932) та сьомий голова НТШ (1932–1935)⁴¹.

Його батько Йосип закінчив юридичний факультет Львівського університету, працював судовим урядовцем, радником двору (гофратом) при найвищому трибуналі у Відні та походив із давньої священничої родини, яка наприкінці XVIII ст. переїхала із-під російської України. Дід В. Левицького – Стефан служив священником, прадід – отець Георгій – був близьким родичем єпископа Михайла Левицького⁴².

Йосип Левицький у шлюбі із Серафимою Ілевич мав чотирьох синів: Романа, Маріяна, Володимира, Юліана. Маріян помер у молодому віці, Роман став юристом, Юліан та Володимир були науковцями⁴³.

У 1877 р., після смерті Серафими, родина Левицьких переїздить із Тернополя, який був місцем народження Володимира, до Золочева. Оточення, в якому опинився Володимир Левицький, розвивало у нього та його братів “несвідому іще українську ідею”⁴⁴. У 1894 р. він стає співзасновником і першим писарем українського спортивного товариства “Сокіл”⁴⁵. Далі праця педагога з фізики і математики у державних (австрійських, українських і польських) гімназіях Львова й Тернополя (1894–1918)⁴⁶. У 1899 р. Володимир Левицький одружується із Софією, хоча вона й була його близькою родичкою. Дітей у подружжя не було.

В. Левицький багато сил і праці вкладає в розвиток НТШ, у 1920–1923 рр. викладає в Українському таємному університеті, у 1921 р. стає продеканом його філософського факультету. Від жовтня 1939 р. розпочинає працювати в ново-утвореному Львівському педагогічному інституті, а з 1940 р. – в університеті. Наприкінці 1940-х рр. його неодноразово на зборах і в пресі критикують за “антиматеріалістичні” погляди у фізиці⁴⁷.

14 липня 1956 р. В. Левицького не стало, проте у періодиці некролог так і не з’явився. Похований Володимир Левицький у гробівці Міхновських-Левицьких в південній частині Личаківського цвинтаря (Львів). Згодом, у 1958 р. там поховали його дружину Софію. На відзначення великих подвижників, фундаторів української математичної культури, 15 січня 1998 р. на фасаді Львівського державного університету імені Івана Франка було урочисто відкрито меморіальну дошку В. Левицькому, М.Зарицькому та М. Чайковському.

Молодший брат Володимира – Юліан-Сергій Левицький (1874–1925) теж був педагогом. Народився в Заліщиках, де на той час їх батько працював суддею. У 1902–1914 рр. викладав історію та географію в Академічній гімназії м. Львова. Разом із І. Матієвим ще у 1895 р. уклав книгу “Історія краю родинного”, яка пропонувалася для учнів VI–VIII класів гімназії⁴⁸. Підручник польської історії перекладений українською, аж ніяк не міг відтворити історію України. На це звернули увагу Богдан Барвінський⁴⁹ та Антін Крушельницький, який писав: “Се просто скандал, аби історії якогось народу вчити із підручника до історії чужого народу, як отсе в нас – історії України вчиться з підручника історії Польщі”⁵⁰. Зауважимо, що тоді україномовні підручники, дозволені Крайовою Шкільною Радою, що існувала при галицькому намісництві, були фактично перекладами відповідних польських чи німецьких книг.

Набагато кращим був підручник з географії, написаний Ю. Левицьким у 1911 р.⁵¹ Про актуальність і належний науковий рівень праці свідчить також те, що його було перевидано в Канаді у 1919 р.⁵²

Під час Першої світової війни Юліан Левицький працював управителем гімназійних курсів для української молоді у Відні⁵³. Від 1917 р., з невеликою перервою, Ю. Левицький був четвертим з черги директором української гімназії в Тернополі⁵⁴. Брав активну участь у роботі тернопільської “Просвіти”, “Рідної школи”. У 1919 р. працював старшим шкільним референтом Державного секретаріату освіти ЗУНР у м. Станіславі (нині – Івано-Франківськ)⁵⁵. У 1925 р. Ю. Левицький помирає від недуги, яку в Західній Україні називають пістряком (онкологічне захворювання)⁵⁶.

Похований Юліан Левицький на цвинтарі м. Тернополя, за каплицею. На мармуровому пам’ятнику викарбовано: “NON OMNIS MORIAR”. Напис на могилі Юліана Левицького цитує вірш римського поета Горация – “Не все вмирає”. У нашій розвідці ширше подані відомості про двох непересічних представників роду Левицьких – Володимира та Юліана, оскільки для них, на відміну від “Енциклопедії українознавства”, не знайшлося місця на сторінках сучасної “Енциклопедії історії України”⁵⁷.

З’ясування родоводу Левицьких потребує подальшого наукового опрацювання. Нині фактично недослідженим є геральдичний і сфрагістичний матеріал, пов’язаний із часом перебування Михайла Левицького на єпископському престолі у Перемишлі.

Левицькі, згідно гербовників, використовували герб Роголя⁵⁸. До цього герба приписано біля 200 родів з України, Польщі, Білорусії та Литви. За останніми підрахунками у Польщі нараховується 399 прізвищ носіїв гербу Роголя⁵⁹. Величезна кількість родів, які послуговувалися цим гербом призвела до його різних варіантів – на щиті знаходилися роги оленя, буйвола, тура, лося. Нетотожними за кольором (срібного, червоного, золотого, чорного) та розташуванням (як правими, так і лівими) були дві частини щита, а у нашоломнику крім рогів зображали ворона, три п’яні страуса тощо.

Важливим джерелом, яке на нинішній день не втратило своєї значущості та увібрало важливу інформацію з української церковної геральдики й сфрагістики, слугують оригінали матриць печаток перемишльського єпископа Михайла Левицького. У фонді “Сфрагістика” Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького зберігаються дві печатки архієрея. Зауважимо, що у статті нами вживаються терміни “печатка” та “матриця” як взаємозамінні визначення, з яких останнє слугує уточненням виду описуваного предмета⁶⁰.

За призначенням одна печатка єпископа Михайла Левицького (Сф-16) була офіційною і використовувалася для скріплення різноманітних документів. Науковий опис та публікація цієї пам’ятки здійснюються вперше. Натомість інша печатка (Сф-15) не має легенди, на ній зображено лише особовий герб єпископа і користалися нею для приватної кореспонденції⁶¹. Період функціонування досліджуваних матриць окреслюється часом перебування владики Михайла на перемишльському престолі, про що йшлося вище.

На основі вивчення матриці Сф-16 можемо визначити, як виглядав особовий герб єпископа Михайла Левицького. У полі печатки щит із родовим гербом Роголя накладений на картуш. Він розташований на мантиї, що виходить із митри, увінчаної хрестом. Щит має форму наближену до вертикального овалу. Довкола щита – хрест на ланцюгу. За мантиєю перехрещені жезл (праворуч) та процесійний двораменний хрест (ліворуч). Увінчує геральдичну композицію кардинальський капелюх з китицями, по шість з кожного боку (1:2:2:1).

Відзначимо, що щит з родовим гербом Роголя знаходиться на картуші, який своєю формою та мистецьким оздобленням нагадує мушлю. Це досить цікавий елемент герба архієрея Михайла Левицького. Він дуже подібний до зображення герба єпископа Лева Шептицького на нижній кришці оправи “Службника” 1759 р., який зберігається у фонді рукописів та стародруків музею⁶². Зауважимо, що це єдиний приклад рідкісної іконографії особового герба перемишльського єпископа. На матрицях, які використовував Михайло Левицький вже як митрополит, примас і кардинал, зображення картуша не спостерігаємо⁶³.

Герб Роголя, яким послуговувався архієрей, мав свою відмінність. У полі щита, яке здебільшого зафарбовується червоним кольором, бачимо горизонтальне штрихування, яке за правилами геральдики має значення синього кольору. Таке

штрихування на родовому гербі Рогаля присутнє на всіх без виключення матрицях владики Михайла Левицького, які ним використовувалися за весь період його пастирської діяльності від 1813 до 1858 р.

Легенда на досліджуваній печатці розміщена між тонкими лінійними обідками. Вздовж краю матриці – ширший обідок у вигляді вінка. Легенда: MICHAEL LEWICKI EPISCOPUS PREMISLIENSIS SAMBORIENSIS ET SANOCENSIS. Напис розпочинається зверху і розділений двома зірочками, розташованими в стовпчик. Відзначимо значну інформативну насиченість легенди, яка подає ім'я та еклезіальний статус достойника, титул правлячого владики, церковно-адміністративну юрисдикцію.

Печатка круглої форми, діаметром 74 мм. Вона виготовлена із латуні висококваліфікованим майстром, на її робочій поверхні донині зберігся штемпельний блиск. Держак відсутній, висота гурту 0,9 мм. Для виконання матриці гравер вирізьбив герб та легенду у дзеркальному відображенні. В кінцевому результаті на документі мав вийти відтиск у вигляді об'ємного барельєфу. Для цієї мети майстром була застосована техніка контррельєфу, коли малюнок заглиблюється у площину основи. З цього можемо зробити висновок, що матриця застосовувалася для таких об'ємних матеріалів, як віск, сургуч, мастика. Відзначимо добрий фаховий рівень гравера, який не обійшов увагою дрібних деталей – оздоблення митри, китиць, тороків на мантиї тощо. Напис латинською мовою виконаний без будь-яких скорочень, друковані літери висотою 1,5 мм ретельно вирізані.

Досліджуючи матриці печаток українських греко-католицьких ієрархів зауважуємо схожість розташування на них зображень і написів. Досліджуваний штемпель (Сф-16) має багато спільного із печаткою митрополита Антіна Ангеловича (Сф-2), зокрема зауважимо характерне вишукане переплетіння шнурів кардинальського капелюха. Можемо припустити, що останню матрицю могли використати як зразок для виконання печатки єпископа Михайла Левицького.

Наявні у колекції Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького пам'ятки української церковної сфрагістики дають можливість простежити використання ієрархами Греко-католицької Церкви матриць із контррельєфним гравіруванням упродовж середини XVIII – кінця XIX ст. Найдавнішим штемпелем є передусім гербова печатка єпископа львівського, галицького та кам'янець-подільського, архімандрита милецького Лева Людовика Шептицького⁶⁴. Нею скріплювалися (паперово-мастичні відтиски) документи протягом 1751–1767 рр.⁶⁵

За допомогою подібних технічних прийомів гравіровані сталеві матриці печаток станіславського єпископа Андрея Шептицького, що відносяться до 1899–1900 рр. Проте практично одночасно владики Андрей використовував матриці печаток, які були виготовлені із гуми і матеріалом для них слугувало чорнило⁶⁶. Гумові (каучукові) матриці архієрея А. Шептицького є прикладом застосування нових технологій у виробництві печаток, які з'являються наприкінці XIX ст. Згадані вище матриці слугують унікальними зразками одночасного використання єпископом Андреем Шептицьким штемпелів, виконаних для принципово різних матеріалів, якими були сургуч, мастика та чорнило.

Досліджувана матриця печатки перемишльського єпископа Михайла Левицького із фонду “Сфрагістика” Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького акумулює важливу інформацію з української церковної геральдики та сфрагістики. Вона дає змогу проаналізувати легенду і зображення (герб), побутування печатки, матеріал та техніку виготовлення, ступінь зношеності, форму штемпеля, функції, мистецьку складову, особливості іконографії, які характерні тільки для даної пам'ятки тощо.

Примітки:

¹ Encyklopedia kościelna. – Warszawa, 1879. – Т. XII. – С. 175; *Возняк І., митрополит*. Вступне слово // Митрополит Михайло Левицький та його доба. – Львів, 2010. – С. 7.

² *Nabywaniec S. Antoni Angełłowicz i Michał Lewicki, pierwsi grekokatolickcy metropolici Halicko-Lwowsy* // Resovia Sacra. Studia teologiczno-filozoficzne diecezji Rzeszowskiej. – Rzeszów, 1996. – Rok III. – С. 149–157.

³ *Дорошенко Д.* Нарис історії України. – Мюнхен, 1966. – Т. 1–2. – С. 301.

⁴ *Федорів Ю., о.* Історія Церкви в Україні. – Торонто, 1967. – С. 278.

⁵ Прикарпатская Русь подъ владением Австрии. – Львов, 1895. – С. 126.

⁶ Там само. – С. 99–100.

⁷ *Лужницький Г.* Українська Церква між сходом і заходом. – Львів, 2008. – С. 456.

⁸ *Стеблій Ф.* Предтеча “Руської Трійці”. Перемишльський культурно-освітній осередок першої половини XIX ст. – Львів, 2003. – С. 5.

⁹ *Скочиляс І.* Атанасій (Шептицький, 1723–1779), канівський архимандрит і перемишльський унійний єпископ // Генеалогічні записки. – Львів, 2012. – Вип. X (нової серії IV). – С. 29–35.

- ¹⁰ Лужницький Г. Українська Церква... – С. 460.
- ¹¹ Андрусак Т. Українська правова думка в Галичині (перші десятиліття XIX ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2012. – № 21. – С. 117.
- ¹² Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. – К., 1996. – С. 49.
- ¹³ Стеблій Ф. Предтечі “Просвіти” // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – № 19. – С. 8.
- ¹⁴ Андрусак М. Іван Могильницький (3 приводу століття його смерти) // Діло. – 1931. – 29 травня.
- ¹⁵ Возняк М. Філологічні праці Івана Могильницького // Українсько-руський архів. – Львів, 1910. – Т. 5. – С. 5.
- ¹⁶ Культурологія: теорія та історія культури / За ред. І. Тюрменко. – К., 2005. – С. 277; Ткачов С., Ткачова Н. Суспільно-політичні й культурно-освітні передумови виникнення вітчизняного громадсько-педагогічного руху в другій половині XIX ст. // Педагогічний альманах. – 2011. – Вип. 10. – С. 283; Moser M. Das Ukrainische als Kirchensprache. – Wien, 2005. – С. 151-241; Стеблій Ф. Предтечі “Просвіти”... – С. 8.
- ¹⁷ Пашук В. Пастирські листи єпископів Михайла Левицького та Івана Снігурського як джерело до історії національного руху українців Галичини початку XIX століття // Митрополит Михайло Левицький та його доба. – Львів, 2010. – С. 38–39.
- ¹⁸ Панас К. Історія Української Церкви. – Львів, 1992. – С. 120.
- ¹⁹ Голдак Т. Українські освітні навчальні заклади Перемишля XIX – першої третини XX століття // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2010. – Вип. 1. – С. 55.
- ²⁰ Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині. – Львів, Нью-Йорк. – 1994. – С. 28; Крижанівський О., Плохий С. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Кінець XVI – середина XIX століття. – К., 1994. – Кн. 3. – С. 248; Ясіновський Ю. Дяко-учительський інститут у Перемишлі // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. Зб. наук. праць та матеріалів Міжнародної наукової конференції. Перемишль, 11-13 квітня 2002 р. – Перемишль – Львів, 2003. – С. 249–255.
- ²¹ Перший статут Дяковчительського Інституту в Перемишлі // Лакота Г. Три синоди перемиські й єпархіальні постанови валявські в 17–19 ст. – Львів, 1939. – С. 167–169; Перший Статут Дяко-вчительського Інституту в Перемишлі // Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни. – Перемишль, Львів, 2002. – С. 60.
- ²² Останнє перевидання: Іван Могильницький. Відомість о руськім язичі. – Івано-Франківськ, 2003. – 132 с.
- ²³ Франко І. Перше руське просвітне товариство з рр. 1816–1818 // Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку. Збірник Історично-Філософічної секції Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1902. – Т. V. – С. 258–276.
- ²⁴ Щурат В. Перша галицько-українська просвітна організація // На досвітку нової доби. Статті й замітки до історії відродження Галицької України. – Львів, 1919. – С. 52; Велика історія України / Зладив М. Голубець. – К., 1993. – Т. 2. – С. 241; Іванишин В. Українська церква і процес національного відродження // Пам’ятки України: Українське відродження і національна церква. – К., 1990. – Кн. 2. – С. 41; Комаринець Т. На світанку відродження // Дзвін. – 1991. – № 1. – С. 137.
- ²⁵ Статут Товариства греко-католицьких священників Галичини // Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни. – Перемишль, Львів, 2002. – С. 43–50.
- ²⁶ Statuta societatis presbyterorum ritus graeco-catholici galiciensium ad promovendam operibus scriptis apud fideles Christi cognitionem religionis et ad formandos eorundem fidelium mores institutae, atque a SS. Caes. R. Apostolica Majestate mediante decreto aulicae Cancellariae dd. 5. Jilii 1816 № 12727 confirmatae. – Відень, 1816. – 30 с.; Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. – Львів, 1924. – С. 33; Андрусак Т. Українська правова думка в Галичині (перші десятиліття XIX ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2012. – № 21. – С. 120.
- ²⁷ Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців (1772–1880 рр.) / Упоряд. Ф. Стеблій. [Бібліотека Шашкевичіани. Нова серія, №4 (9)]. – Львів, 2006. – С. 45–47; Stepień S. Rola Przemysła w Galicji w pierwszej połowie XIX w. // Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze. – Warszawa, 1999. – № 8–9. – S. 129; Стеблій Ф. Предтечі “Просвіти”... – С. 9.
- ²⁸ Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. – Львів, 1924. – С. 36.
- ²⁹ Лакота Г. Три синоди перемиські й єпархіальні постанови валявські в 17–19 ст. – Львів, 1939. – С. 6.
- ³⁰ Назарко І., о. Київські і Галицькі митрополити. – Торонто, 1962. – С. 165; Єпархіальний синод, що відбувся у Перемишлі 10-го травня 1818 р. // Дух і ревність... – С. 71.
- ³¹ Енциклопедія українознавства. – Париж, Нью-Йорк, 1972. – Т. 4. – С. 1268.
- ³² Кияновська Л. “Перемиська школа” як культурологічний феномен // Вісник Львівського університету. Серія Мистецтвознавство. – 2007. – Вип. 7. – С. 67.
- ³³ Желеховский Ю. Иоанн Снегурский, его жизнь и деятельность в Галицкой Руси. – Львов, 1894. – С. 35.

- ³⁴ Encyklopedia kościelna – Warszawa, 1879. – Т. XII. – С. 174; *Назарко І., о.* Київські і Галицькі ... – С. 169.
- ³⁵ Polski Słownik Biograficzny. – Kraków, 1972. – Т. XVII. – С. 233–234.
- ³⁶ Poczec szlachty galicyjskiej i bukowińskiej. – Lwów, 1857. – С. V, 142.
- ³⁷ *Смуток І.* Бачинські гербу Сас у XVI–XVII ст. // Генеалогічні записки. – Львів, 2010. – Вип. VIII (нової серії II). – С. 62–69; *Його ж.* Копистинські у перемишльській землі в XVI–XVIII ст.: генеалогічне дослідження // Генеалогічні записки. – Львів, 2011. – Вип. IX (нової серії III). – С. 52–68.
- ³⁸ *Boniecki A.* Herbarz polski. – Warszawa, 1911. – Cz. 1. – Т. 14. – С. 189–196.
- ³⁹ Див.: Sprawozdanie c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w roku szkolnym 1895/96. – Lwów, 1896. – С. 1; Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Miłosierdzia pod godłem “Opaczność” utrzymującego “Dom Pracy” we Lwowie przy ulicy św. Piotra 1. 39 za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1912. – Lwów, 1913. – С. 12.
- ⁴⁰ *Boniecki A.* Herbarz polski. – Т. 14. – С. 190.
- ⁴¹ Вісник НТШ. – 2011 (осінь-зима). – Ч. 46. – обкл.
- ⁴² Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ). – Ф. 771. – Оп. 1. – Спр. 69; *Пташник Б.* Володимир Левицький // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898–1998. – Тернопіль, Львів, 1998. – С. 447.
- ⁴³ *Хобзей П.* Основоположник математичної культури нашого народу // Аксіоми для нащадків. – К., 1991. – С. 102.
- ⁴⁴ ЦДАЛ. – Ф. 771. – Оп. 1. – Спр. 1.
- ⁴⁵ Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2005. – Т. 2. – С. 328.
- ⁴⁶ Енциклопедія українознавства. – Париж, Нью-Йорк, 1962. – Т. 4. – С. 1265.
- ⁴⁷ *Пташник Б.* Володимир Левицький // Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі... – С. 448.
- ⁴⁸ *Левицький Ю., Матіїв І.* Історія краю родинного. – Львів, 1895. – 259 с.
- ⁴⁹ *Барвінський Б.* В справі підручника рідної історії для 1 класи середніх шкіл. – Львів, 1911. – 52 с.
- ⁵⁰ *Крушельницький А.* Українські підручники у середніх школах у Галичині // Наша школа. – Львів, 1909. – № 3–4. – С. 78–79.
- ⁵¹ *Левицький Ю.* Географія. Для I класи середніх шкіл. – Львів: Наклад Руського товариства педагогічного, 1911. – 92 с.
- ⁵² *Левицький Ю.* Географія. – Торонто: З народної друкарні, 1919. – 96 с.; *Кукурудза С.* Гімназійна географія в Галичині в часи Степана Рудницького // Історія української географії. – Вип. 16. – Тернопіль, 2008. – С. 146.
- ⁵³ Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі... – С. 416.
- ⁵⁴ Енциклопедія українознавства. – Париж, Нью-Йорк, 1962. – Т. 4. – С. 1270.
- ⁵⁵ Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2005. – Т. 2. – С. 333.
- ⁵⁶ Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі... – С. 56–57.
- ⁵⁷ Див.: Енциклопедії історії України. – Київ, 2009. – Т. 6. – 784 с.
- ⁵⁸ *Raprocki B.* Herby gycerstwa polskiego. – Kraków, 1858. – С. 664; *Stupnicki H.* Herbarz Polski i imionopis zasłużonych w Polsce ludzi. – Lwów, 1859. – С. 96; Herbarz polski podług Niesieckiego / Wyd. *K. Łodzia-Czarniecki.* – Gniezno, 1881–1882 – Т. II. – С. 31; *Boniecki A.* Herbarz Polski. – Т. 14. – С. 184.
- ⁵⁹ *Gajl T.* Herbarz polski od średniowiecza do XX wieku. – Gdańsk, 2007. – С. 406–539.
- ⁶⁰ Див.: *Глебьонек М.* Сфрагістичний щорічник / Національна академія наук України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Інститут спеціальних історичних дисциплін Музею Шереметьєвих. – К., 2011. – Вип. I. / Ред. *О. А. Однороженко.* – 456 с. + VIII с. іл. // Український археографічний щорічник. – Вип. 16–17. – 2012. – С. 672.
- ⁶¹ Печатка Сф-15 розглядатиметься нами в окремій публікації.
- ⁶² *Денисова Т.* Герби Лева Шептицького на Службнику 1759 р. із збірки Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького // Генеалогічні записки. – Львів, 2010. – Вип. VIII (нової серії II). – С. 36; *Її ж.* Герб і вензель владики Лева Шептицького на оправах Службників середини XVIII століття зі збірки Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького // Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. – Львів, 2010. – № 7 (12). – С. 186.
- ⁶³ Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького, фонд “Сфрагістика” – Сф-4, Сф-41, Сф-12, Сф-3, Сф-36, Сф-40, Сф-13, Сф-14.
- ⁶⁴ *Денисова Т.* Пам’ятки з гербом владики Лева Шептицького у збірках Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького та “Студіону” // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 2010. – Т. CCLX: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 409–410.
- ⁶⁵ *Денисова Т.* Матриця гербової печатки єпископа Лева Шептицького (1717–1779) // Нумізматика і фалеристика. – К., 2011. – № 4. – С. 36.
- ⁶⁶ *Денисова Т.* Герб і печатки Андрея Шептицького часів його єпископства в Станіславі в 1899–1900 роках (зі збірки сфрагістики Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького) // Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. – Львів, 2012. – № 9 (14). – С. 194–197.

* * *

Тетяна Денисова (Львів): Герб та печатка перемишльського єпископа Михайла Левицького (1813–1818)

У статті розглядається пастирсько-адміністративна діяльність та генеалогія єпископа Михайла Левицького. Представлено наукові описи гербу та печатки єпископа. Печатка єпископа Левицького публікується вперше.

Ключові слова: Михайло Левицький, герб Рогаля, печатка.

* * *

Tetyana Denysova (Lviv): The Coat of Arms and Seal of the Bishop of Peremyshl Mykhaylo Levytskyi

Pastor-administrative activity and genealogy of the bishop Mykhaylo Levytskyi are examined in the article. The scholarly descriptions of the coat of arms and seal of the bishop are presented. The seal of the bishop Levytskyi is published for the first time.

Key words: Mykhaylo Levytskyi, Rogalya's coat of arms, seal.